

TURKIYANING MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARI BILAN MADANIY VA TA'LIM SOHASIDA HAMKORLIK MASALALARI

Shodiqulov Eldor Sherzodovich

O'zMU Tarix yo'nalishi 2-kurs

magistratura talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Markaziy Osiyo davlatlari va Turkiya Respublikasi o'rtasida madaniyat sohasidagi va ta'limsohasidagi aloqalar va hamkorliklar tilga olinadi. Shuningdek, respublikalarning diplomatik aloqalari, madaniy tadbirlar, oliy o'quv yurtlari haqida fikrlar, besh respublika va Turkiya o'rtasidagi madaniyat tadbirlari va ta'lim sohasidagi yangilik va hamkorliklar haqida so'z yuritiladi.*

***Kalit so'zlar:** Milliy filarmoniya, qirg'izistonlik talabalar, Turkiya teleradiokompaniyasi, Aytmatov kunlari.*

Markaziy Osiyo mamlakatlari va Turkiya o'rtasidagi ta'lim va madaniyat sohalaridagi munosabatlar deyarli 1991-yilda yangi davlatlar mustaqillikka erishganidan beri shakllana boshladi. Turkiyazon davlatlar rahbarlarining sammitlarida, ikki tomonlama uchrashuvlarda turkiyazon mamlakatlar xalqlari madaniyati va tillarining yaqinligi mavzulari muntazam ravishda ko'tarila boshladi.

Turkiya 1990-yillarning boshidan beri Markaziy Osiyo bilan hamkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor qaratdi va hozir ham e'tibor qaratmoqda. Bundan tashqari, TR hukumati tarkibida turkiyazon davlatlar bilan aloqalar bo'yicha davlat vaziri lavozimi tashkil etildi¹.

1992-yilda Turk Respublikasi Qirg'iziston bilan diplomatik munosabatlar o'rnatdi. Bishkekda opera va balet teatrida, sport saroyida va Milliy filarmoniyada Turkiyadan kelgan musiqiy guruhlar kontsert berishdi. Respublika poytaxtidan tashqari, Chuy viloyatida ham shunga o'xshash tadbirlar bo'lib o'tdi.

Bu yil Turkiya Respublikasi Qirg'izistonga qirg'izistonlik talabalarni o'qitish uchun 1000 ta joy ajratdi².

¹ М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>

2014-yilda Turkiyada Qirg'iziston kunlari tashkil etildi. Tadbirlar Anqara va uning atrofidagi shaharlarda bo'lib o'tdi. Rassomlik, san'at va hunarmandchilik ko'rgazmalari, milliy musiqa kontsertlari o'tkazildi.

Xuddi shu yili Qirg'izistonga Turkiya teleradiokompaniyasi delegatsiyasi tashrif buyurdi va u respublikaning telekommunikatsiya xizmatlari bozorini o'rganishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ydi. Natijada respublikada bir necha yil davomida turk tilida telekanal efirga uzatildi.

Ko'p tomonlama Qirg'iziston Turkiya tashkil etgan deyarli barcha madaniy tadbirlarda ishtirok etdi. Bular: musulmon davlatlari va jamoalarining Kongresslari, turkiyzabon davlatlarning qurultoylari, san'at asarlari va xalq ijodiyoti buyumlari ko'rgazmalari, Anqaradagi "Aytmatov kunlari" xalqaro simpoziumi, turkiy madaniyat va san'at simpoziumlari va boshqalar¹.

Mashhur rus geosiyosatchi Nikolay Nartov 2014-2016 yillarni tarix, madaniyat, ta'lim va boshqa sohalarda turkiy tilli davlatlar o'rtasidagi hamkorlik shaklida bo'lib o'tgan pantyurkizm g'oyalarini faol muhokama qilish davri bo'lgan deb hisoblaydi. U 1995-yilda "Manas" dostonining 1000 yilligini nishonlash paytida pantyuranizm g'oyalarini jiddiy munozaralar qilishga urunib ko'rilganligini aniq ta'kidlaydi, ammo "ushbu sayi-harakatlar tegishli qo'llab-quvvatlash va tushunishni topmadi"².

Keyin Turkiya tomoni bayram tadbirlarini o'tkazishda muhim texnik va moliyaviy yordam ko'rsatdi: "Turkiya tadbirlarini o'tkazish uchun 100 ming dollar ajratdi, bundan tashqari, Turkiya hukumatining moliyaviy ko'magi bilan bir qator kitoblar va albomlar nashr etildi, hujjatli filmlar suratga olindi, CNN kanali orqali ulkan axborot maydoniga bayram tantanalarining jonli efiri tashkil etildi"³. Bundan tashqari, Turkiyaning 33 universitetida "Manas" dostonini nishonlash va turkiy qadriyatlarini targ'ib qilish bo'yicha ilmiy konferentsiyalar bo'lib o'tdi. Yangiliklar tufayli Qirg'izistonda Otaturk sharafiga respublika poytaxtidagi bog'lardan biri qayta nomlandi va turk jamoat va davlat arbobi sharafiga yodgorlik o'rnatildi.

2015-yilda madaniy-ma'rifiy sohadagi ikki mamlakat o'rtasidagi munosabatlar uchun eng muhim voqealardan biri yuz berdi — Izmir shahrida Qirg'iziston-Turkiya "Manas" qo'shma universitetini tashkil etish to'g'risida bitim imzolandi⁴. Ish boshlanganidan beri ushbu ta'lim muassasasi respublikada yetakchilardan biriga aylandi. Bunga, birinchi navbatda, o'qituvchilar o'rtasida korrupsiya yo'qligi, sifatli

¹ 2-й Международный симпозиум, посвященный творчеству кыргызского писателя Ч. Айтматова «Дни Ч. Айтматова» состоялся в Анкаре. <http://www.mfa.kg/news-foreignmissions-of-kr-/2-i-mejdunarodnii-simpozium-posvyashenniitvorchestvu-kirgizskogo-pisatelya-ch.> — aitmatova_en.html

² Н.А. Нартов. Геополитика.— М., 2004. — С. 256-258.

³ М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>

⁴ Официальный сайт КТУ «Манас». <http://www.manas.kg/index.php/ru/university/istoriya>

ta'lim, birinchi darajali moddiy-texnik ta'minot, shuningdek, faqat davlat tomonidan bepul "byudjet" ta'limining mavjudligi tufayli erishildi. O'rtacha ushbu universitetda 3800 ga yaqin talaba bilim oladi¹. Qirg'iziston ta'lim va fan vaziri Kanat Sidikovning so'zlariga ko'ra, Turkiya tashkil etilganidan beri universitetga 289 million dollar sarmoya kiritgan. Hozirgi kunda yagona ta'lim majmuasining 14 ta binosi faoliyat ko'rsatmoqda va 3000 dan ortiq kishiga mo'ljallangan yangi bino qurilmoqda².

2016-yilda Bishkekga Turkiya ta'lim vaziri T. Tayan tashrif buyurdi. Muzokaralar natijasida Turkiyada tahsil olayotgan qirg'izistonlik aspirantlar uchun stipendiyalar miqdorini oshirish hamda aspirantlarni tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish to'g'risida kelishuvga erishildi³.

Turkiyada siyosiy hokimiyatning o'zgarishi ikki mamlakat o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi va 2017-2021 yillar ikki tomonlama aloqalarda ma'lum bir "sokinlik" bilan ajralib turdi. Bu vaziyatda muloqot tashabbusi, birinchi navbatda, ikki tomonlama munosabatlarni qo'llab-quvvatlashga harakat qilgan Qirg'iziston tomonidan amalga oshirildi. 1997-yil 24-oktyabrda Prezident Askar Akayevning tashrifi davomida QR va TR o'rtasida abadiy do'stlik va hamkorlik to'g'risida shartnoma imzolandi. Keyingi tashrif davomida 1999-yil 1- iyulda "Qirg'iziston va Turkiya: XXI asrga birgalikda" deb nomlangan qo'shma bayonot imzolandi⁴.

2014-yilda Turkiyada bo'lib o'tgan saylovlarda Adolat va taraqqiyot partiyasi g'alaba qozonganidan so'ng, Rejep Erdog'an boshchiligida ikki mamlakat o'rtasidagi munosabatlar hamkorligi yangi ko'rinish oldi. Milliy opera va balet teatrida Mustaf Kamolning "Nutuk" ("yangi Turkiya yo'li") kitobining qirg'iz tiliga tarjimai taqdimoti bo'lib o'tdi. Shuningdek, shu yili Milliy filarmoniyaga konsert bilan Turkiya prezident simfonik orkestri tashrif buyurdi. Ushbu tadbirda taniqli turk skripkachisi Jihat Ashkin va opera qo'shiqchisi Ishan Ekber ishtirok etdi⁵.

2014-yildan boshlab Qirg'iziston va Turkiya o'rtasidagi madaniy va ma'rifiy hamkorlik sezilarli darajada faollashdi, ko'plab tadbirlar o'tkazildi va ularning barchasini ta'kidlab o'tishning hojati yo'q. Ammo o'zaro ta'sirning intensivligini tushunish uchun alohida tadbirlarni sanab o'tishga arziydi, masalan, 2014-yil may

¹ Официальный сайт КТУ «Манас». <http://www.manas.kg/index.php/ru/university/istoriya>

² Канат Садыков: Турция вложила в КТУ «Манас» 289 миллионов долл. http://www.vb.kg/doc/223846_kanat_sadykov:_tyrciia_vlojila_v_kty_manas_289_millionov.html

³ М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>

⁴ М.Чыналиева. Становление и развитие кыргызско-турецких отношений. bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/2009_1/4inalieva.doc

⁵ М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>

oyida bu bizga o'rtacha bir hafta ichida QR va TR o'rtasida kamida bitta madaniy va ma'rifiy tadbir bo'lib o'tadi degan xulosaga kelishimizga imkon beradi. Shunday qilib: 3-6 may kunlari Uludag universitetida Bursa shahrida "Tarixdan hozirgi kungacha davom etayotgan qirg'iz-turk munosabatlari" xalqaro konferentsiyasini o'tkazdi¹. Turkiy tilli davlatlar universitetlarining 2-xalqaro qurultoyi 9 may kuni Qirg'iziston Milliy universitetida bo'lib o'tdi². 24-25 may kunlari "Manas" Qirg'iziston-Turkiya universitetida "Ko'p yillik tajribaga ega qirg'iz-turk munosabatlarning kelajagi" konferentsiyasi bo'lib o'tdi³.

Agar biz 2014-yil avgustini tahlil qilsak, ushbu oyda quyidagi madaniy va ma'rifiy tadbirlar o'tkazilganligini ko'rishimiz mumkin: 6 avgust kuni Qirg'iziston uyining Anqarada ochilishi bo'lib o'tdi⁴. 13-15 avgust kunlari Anqarada Qirg'iziston-Turkiya savdo-iqtisodiy va madaniy hamkorlik bo'yicha hukumatlararo komissiyasining VII yig'ilishi bo'lib o'tdi⁵, 15-avgust kuni esa Ozarbayjonning Gabala shahrida turkiyzabon davlatlar hamkorlik Kengashining III sammiti sharafiga turkiy xalqlarning kontserti bo'lib o'tdi⁶.

Qirg'iziston va Turkiya o'rtasidagi ta'lim va madaniyat sohasidagi hamkorlik yaxshi sur'atlarda rivojlanmoqda, ikki xalq bir-biriga yaqinlashmoqda.

Qirg'izistonda bo'lgani kabi, Qozog'iston ham mustaqillikning boshidanoq Turkiya bilan madaniyat va ta'lim darajasida o'zaro munosabatlarni boshladi.

Ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qilgan birinchi hujjat 1992-yil may oyida imzolangan madaniyat, fan, ta'lim va sport sohalarida hamkorlik to'g'risidagi bitim bo'lib, ushbu hujjat teatrlar va assambleyalar o'rtasida madaniy almashinuvlarni tashkil etish imkoniyatini mustahkamladi, shuningdek umuman musiqa san'atini rivojlantirishga imkon berdi.

Natijada, o'sha yilning noyabr oyida Qozog'istonda Turkiya madaniyati kunlari Olmaotada bo'lib o'tdi⁷. 2014-yilda Turkiya Markaziy Osiyo va Ozarbayjonning ayrim

¹ В г. Bursa вспомнили кыргызско-турецкое сотрудничество, идущее из глубины. <http://www.for.kg/news-224997-ru.html>

² Пройдет 2-й курултай ассоциации университетов. http://www.gezitter.org/politic/19359_proydet_2-y_kurultay_assotsiatsii_universitetov/

³ На конференции в Бишкек обсуждается будущее кыргызско-турецких отношений. <http://kant.kg/2013-05-24/na-konferentsii-v-bishkeke-obsuzhdaetsya-budushheekyrgyzsko-turetskih-otnosheniy/>

⁴ В столице Турции открылся Дом Кыргызстана // URL:http://www.knews.kg/culture/35440_v_stolitse_turtsii_otkryilsya_dom_kyrgyzstana/

⁵ Дни культуры Кыргызстана и Турции пройдут в четырех городах каждой страны // URL: <http://www.kabar.kg/society/full/61146>

⁶ В Габале состоялся III саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств // Официальный сайт президента Республики Азербайджан. — URL: <http://ru.president.az/articles/9013>

⁷ Е.Ф. Перепелица. Сотрудничество Республики Казахстан и Турецкой Республики в области культуры в I половине 1990-х годов. // Вестник ВолГУ. Серия 4: История. Регионоведение. Международные

davlatlariga maxsus tashkil etilgan telekanalni efirga uzatishga erishdi. Shuningdek, o'sha yili Turkiston yaqinidagi mashhur Xo'ja Ahmad Yasaviy maqbarasini rekonstruktsiya qilish bo'yicha Turkiya tomonidan homiylik ishlarni bajarish to'g'risida bitim tuzildi¹. Xarajatlar 54 million dollarni tashkil etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>
2. 2-й Международный симпозиум, посвященный творчеству кыргызского писателя Ч. Айтматова «Дни Ч. Айтматова» состоялся в Анкаре. http://www.mfa.kg/news-foreignmissions-of-kr-/2-i-mejdunarodnii-simpozium-posvyashenniitvorchestvu-kirgizskogo-pisatelya-ch-aitmatova_en.html
3. Н.А. Нартов. Геополитика.— М., 2004. — С. 256-258.
4. М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>
5. Официальный сайт КТУ «Манас». <http://www.manas.kg/index.php/ru/university/istoriya>
6. Официальный сайт КТУ «Манас». <http://www.manas.kg/index.php/ru/university/istoriya>
7. М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>
8. Канат Садыков: Турция вложила в КТУ «Манас» 289 миллионов долл. http://www.vb.kg/doc/223846_kanat_sadykov:_tyrciia_vlojila_v_kty_manas_28
9. М.Чыналиева. Становление и развитие кыргызско-турецких отношений. bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/2009_1/4inalieva.doc
10. М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>
11. В г. Бурса вспомнили кыргызско-турецкое сотрудничество, идущее из глубины. <http://www.for.kg/news-224997-ru.html>
12. Пройдет 2-й курултай ассоциации университетов. http://www.gezitter.org/politic/19359_proydet_2y_kurultay_assotsiatsii_univ_ersitetov/

отношения.— 2007.— № 12. С.175. / <http://cyberleninka.ru/article/n/sotrudnichestvorespubliki-kazahstan-i-turetskoj-respubliki-v-oblasti-kultury-vi-polovine-1990-h-godov>

¹ Л.Доброта. Все дело в кровле. Продолжается реставрация мавзолея Ходжи Ахмеда Ясави. / <http://www.kazpravda.kz/c/1301599065>

13. На конференции в Бишкек обсуждается будущее кыргызско-турецких отношений. <http://kant.kg/2013-05-24/na-konferentsii-v-bishkeke-obsuzhdaetsya-budushheekyrgyzsko-turetskih-otnosheniy/>
14. В столице Турции открылся Дом Кыргызстана // URL:http://www.knews.kg/culture/35440_v_stolitse_turtsii_otkryilsya_dom_kyrgyzystana/
15. Дни культуры Кыргызстана и Турции пройдут в четырех городах каждой страны // URL: <http://www.kabar.kg/society/full/61146>
16. В Габале состоялся III саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств // Официальный сайт президента Республики Азербайджан. — URL: <http://ru.president.az/articles/9013>
17. Е.Ф. Перепелица. Сотрудничество Республики Казахстан и Турецкой Республики в области культуры в I половине 1990-х годов. // Вестник ВолГУ. Серия 4: История. Регионоведение. Международные отношения.— 2007.— № 12. С.175. / <http://cyberleninka.ru/article/n/sotrudnichestvorespubliki-kazahstan-i-turetskoy-respubliki-v-oblasti-kultury-vi-polovine-1990-h-godov>
18. Л.Доброта. Все дело в кровле. Продолжается реставрация мавзолея Ходжи Ахмеда Ясави. / <http://www.kazpravda.kz/c/1301599065>